

1

2

Žerjav

// Matej Gamsler, Dejan Bordjan

Spominjam se svojega prvega srečanja z žerjavi (*Grus grus*). Bile so krompirjeve počitnice leta 2008. Med delom na vrtu se mi je zazdelo, da v daljavi slišim neznano oglašanje, ki me je spominjalo na gosi. Zazrl sem se v nebo, a nič. Minila je minuta, dve, glasnost jate pa se je stopnjevala. To so opazili tudi domači, ki so se pričeli spraševati, kaj bi to lahko bilo. Vedel sem, da bo vsak hip izza dreves priletela jata ptic, ki jih pred tem še nisem poznal.

In res, kar stemnilo se je, ko je slabih sto metrov nad nami svojo pot nadaljevalo 130 žerjavov. Od veselja in sreče sem stekel v hišo do mame, ji v enem stavku razložil, kaj se je ravno zgodilo, in že v naslednjem trenutku sva sedela v avtu in se peljala v smer, kamor je odletela jata. Ker so bili žerjavi glasni in so pričeli na manjšem območju krožiti, sva jih lahko dohitela. Verjetno so iskali primerno mesto za počitek, saj jih je do prezimovališč v Sredozemlju in severni Afriki čakala še dolga pot.

Iz življenja žerjavov

Žerjav, včasih imenovan tudi sivi žerjav, je ena od treh vrst žerjavov, ki se pojavljajo v Evropi. Deviški žerjav (*Grus virgo*) gnezdi v stepah od vzhodne Evrope do Mongolije, kanadski žerjav (*Grus canadensis*) pa je izjemen gost, ki se pojavlja zelo redko. Žerjav je gnezdilec večjih močvirij ter visokih in nizkih barij borealnega pasu. V Evropi gnezdi od Nemčije in Velike Britanije na zahodu do Slovaške na jugu. Ločene populacije gnezdijo še na Anatolski planoti (Turčija), v Franciji in na Nizozemskem. Čeprav se je srednjeevropska populacija zaradi naravovarstvenih prizadevanj močno povečala in pomaknila proti jugu, pa je v preteklosti žerjav gnezdil še na primer v Bosni in Hercegovini na Livanjskem polju. Gnezdil pa je tudi na Madžarskem.

Žerjav je vsejeda vrsta, ki začne gnezdititi konec aprila oziroma v začetku maja. Pari gnezdiijo posamično. Gnezdo si spletejo na tleh na nedostopnem delu mokrišča. Par skupaj skrbi za mladiča, dokler ni sposoben leteti. Potem ta skupaj s starši zapusti gnezdišče.

Selitev žerjavov

Posamezni nesparjeni osebki se lahko selijo že julija, glavna osebka pa zapusti gnezdišča septembra. Žerjavi se nato zberejo na nekaj večjih skupinskih počivališčih, kjer se lahko združi več deset, tudi sto tisoč osebkov. Od druge polovice oktobra pa do sredine novembra skoraj hkrati odletijo proti prezimovališčem. Zaradi tega so značilna opazovanja velikega števila osebkov, ki se v razmeroma kratkem času preselijo čez neko območje. Tudi obdobje, v katerem lahko upamo na žerjave, je zato precej kratko, vendar so takrat možnosti za opazovanje toliko boljše. Gnezdišča žerjavi zapustijo v treh glavnih smereh. Glavnina evropske populacije iz Skandinavije, vzhodne Nemčije, Poljske in deloma tudi iz Baltskih držav se seli čez nižavje severne Nemčije, Nizozemsko in Francijo (glavna postojanka Lac du Der-Chantecoq v Franciji) do Španije in Maroka, kjer preživijo zimo. Večina populacije

3

iz Baltskih držav in Belorusije ter del populacije iz Finske in Švedske se odseli proti jugu s pomembno postojanko v osrednji stepi Madžarske – v Narodnem parku Hortobágy. V zadnjih letih se je oktobra tu zbralo več kot 100.000 osebkov. Od tod se žerjavi ločijo v več smeri. Del jih odleti proti jugu do prezimovališč v vzhodni Afriki. Drugi del jih odleti proti jugozahodu čez Balkanski polotok, Jadran, južni del Italije in Sicilije do prezimovališč na obalnih mokriščih severne Afrike. Za te žerjave so pomembne postojanke na selitvi poplavljeni kraška polja, predvsem v Bosni in Hercegovini. Tretji del žerjavov iz Madžarske pa se nameni čez Slovenijo proti severni Italiji ter proti Franciji in Španiji. Tretja selitvena pot poteka čez vzhodno Evropo in Ukrajino proti Izraelu (Hula Tal) in vzhodni Afriki.

Spomladi jih najlaže opazimo med drugo polovico februarja in začetkom aprila. Podobno kot jeseni se glavnina osebkov preseli v relativno kratkem času, večinoma sredi marca. Običajno je, da so skupine žerjavov jeseni številčnejše kot spomladi. Pri teh pticah je dobro tudi to, da jih lahko zabeležimo kjerkoli in kadarkoli – selijo se tudi ponoči!

Žerjavi se pojavljajo prek celega leta

Žerjavi se čez Slovenijo selijo praviloma v manjših jatah (manj kot 100 osebkov), vendar se z večanjem števila opaženih žerjavov v zadnjih letih veča tudi število opaženih večjih jat. Tako je bilo samo v jeseni 2014 med dobrimi 90 jatami tudi petnajst takih, ki so bile večje od 200 osebkov, tri so jih šteje celo več kot 400. Največja jata žerjavov v Sloveniji je bila zabeležena leta 2010 na območju Cerkniškega jezera, ko je štela 722 osebkov. Pri nas ima žerjav status selivca. Ker jih le manjši del pristane tudi pri nas, so opazovanja žerjavov pri nas praviloma kratkotrajne narave. Zato je toliko bolj presenetljivo, da je kar nekaj jat videlo več opazovalcev, in to včasih več deset kilometrov narazen.

Kljub temu, da se pri nas žerjav pojavlja v glavnem med selitvijo, pa je v zadnjih letih vse več zimskih opazovanj te vrste. Tako je bilo doslej zbranih 20 januarskih opazovanj. Decembrskih opazovanj je sicer bistveno več, vendar so takrat žerjavi še na selitvi. Leto 2010 je bilo glede decembrskih opazovanj izjemno. V desetih dneh konec decembra je bilo na selitvi čez Slovenijo opazovanih več kot 5.000 osebkov, kar je več kot v katerem koli letu pred tem. Verjetno tudi glavnina januarskih opazovanj pripada osebkom na selitvi. Zabeleženih prezimovanj ali vsaj več opazovanj iste jate pozimi skoraj ni. Znan je primer iz Zbur (Dolenjska), kjer sta se dva osebka zadrževala na travnikih ves januar, ter iz dveh zim na Ljubljanskem barju, kjer je bila verjetno ista jata opazovana večkrat v obdobju enega tedna. Nekaj opazovanj (šest) je bilo zbranih tudi v poletnih mesecih, vendar so ta še redkejša kot pozimi.

Kot že omenjeno, nas žerjavi večinoma le preletijo. Posamezne jate, tudi zelo velike, pa lahko pristanejo marsikje po odprtih delih Slovenije. Še največ možnosti, da žerjave vidimo na tleh, bomo imeli na Cerkniškem jezeru, Ljubljanskem barju ter v okolici zadrževalnika Medvedce.

Srečanja z žerjavi so vsakokrat posebno doživetje. Zaradi njihove ogromne postave in lahko tudi prek dva in pol metra dolgih peruti jih težko zamenjamo s kakšno drugo vrsto ptic. To, da slišimo njihovo hrupno oglašanje, preden jih vidimo, pa je nekaj povsem običajnega zanje. Vabim vas, da z nami na forumu ali ljubiteljski skupini delite svoja opazovanja teh elegantnih selivcev. Tako bomo laže izoblikovali slovensko selitveno pot žerjavov in njihovo pojavljanje pri nas zunaj selitvenega obdobja. Zapišite si čas opazovanja (tako lahko povežemo različna opazovanja med seboj), število osebkov (če se jih ne vidi, je pomembna tudi ocena), območje opazovanja, smer leta (najboljše so smeri neba, lahko pa napišemo tudi, proti kateremu kraju letijo), višino leta (zgolj ocena) in ali sploh letijo ali so na tleh. ●

1: Žerjav (*Grus grus*), včasih imenovan tudi sivi žerjav, je ena od treh vrst žerjavov, ki se pojavljajo v Evropi. foto: Arie de Knijff / Saxifraga

2: Žerjavi se v času selitve zberejo na nekaj večjih skupinskih počivališčih. Od druge polovice oktobra pa do sredine novembra, odvisno od vremena, pa odletijo proti svojim prezimovališčem. foto: Bojan Škerjanc

3: Letijo podobno kakor gosi v značilni klinasti razporeditvi ali valoviti črti. Najpogosteje se hrupno oglašajo z globokimi trobentajočimi glasovi in letijo z iztegnjenimi vratovi. foto: Alen Ploj